

מצבות קבר קדומות

ברוך ליפשיץ

מצבות הקבר המתוארות כאן הן חלק מקבוצת המצבות שנרכשה לאחרונה בידי מר משה דיין; * מוצאן מצפון סיני, בסביבת ימת ברדויל. המצבות נחצבו מסלע ימי, המכיל צדפים רבים. בראש אחדות מהן מעוצב ראש אדם, שתוויו פניו עשויים בצורה גסה ביותר. בכמה מקרים הודגשו תווי הפנים ואותיות הכתובת בצבע אדום. הפסל הפרימיטיבי נועד להציג את הנפטר לעיני המבקרים, אף שהוא משולל כל דמיון לדיוקנו האמיתי של המנוח. הכתובות הן כתובות ניוחמים, ובהן שלוש נוסחאות, שכל אחת מהן בנפרד שכיחה באפיגרפיה של התקופה: "היה בעל חלק טוב"; "היה בעל רוח טובה"; "איש אינו בן אלמוות". לעתים קרובות מופיעה אחת הנוסחאות * תודתי נתונה למר משה דיין על שהרשה לי לפרסם מצבות אלו. בראיון הוודות גם לידידי יורם צפירי, שהפנה את תשומת לבי לתגליות החדשות ועזר לי בקריאת הכתובות שלא נשתמרו היטב.

תודה לגנב

קטע ממאמרו של ברוך ליפשיץ בקדמוניות. הפרסום החדעי הרשמי, בו הוא מודה למשה דיין שהרשה לחוקרים לפרסם את מצבות הקבר שמשם דיין גנב מקידמת סיני.

מהפכה. דניאל גלמונד התפטר ויצא לפני סיה ובמקומו בא יורם ריון. לשעבר הח" שבהכללי באוצר. מנהל כוח האדם במר זיאון, אלכס הלבו, התפטר ובמקומו בא צבי ורדי. הגנבר אריה לומר התפטר אף הוא. יעקב משורר התמנה כאוצר לפני שלושה חודשים בלבד (האוצר אחראי על אגף הארכיאולוגיה במוזיאון). כך שעתה קיבל המוזיאון סגל ניהול חדש.

אחד הגורמים להחלפת ההנהלה היה צורת הניהול של גלמונד שפגעה בתור" מים חשובים. גלמונד לא הבין בעתיקות ותרבות וחרד מאנשי שם. ההסכם שעשה עם דיין מלמד על הדרך בה ניהל את המוזיאון. כאחוזת פרטית. ניהולו הביא להתרחקות תורמים וזה גרם ליושבי ראש הנהלת המוזיאון, טדי קולק, להסיק את המסקנות.

האוצר של מוזיאון ישראל, ד"ר יעקב משורר, יודע עובדות רבות על שרודי העתיקות. הוא מתאר את אחד החלוצים בתחום זה, שלמה מוסאיוף, שירד ללונדון ופתח חנות עתיקות בהלסטון של לונדון. לדבריו, מוסאיוף הוא טיפוס מפותק ש" עסק שידית עתיקות מישראל ומסחר בהם תוך התעשרות מדהימה.

מוסאיוף אירגן את גניבת אוסף המט" בעות הנדיר מאוניברסיטת הר"הצופים לפ" גי מלחמת ששת הימים. כאשר היתגלה הגניבה העליל על אחד משותפיו כי הוא הגנב העיקרי, והלה התאבד ולקח אל ה" קבר את טודות הגניבה של האוסף הנדיר. משורר מביע תמיכה על שמוסדות ישר" ראלים קשורים עם מוסאיוף למרות עברו. מוזיאון ישראל יחד עם אגף העתיקות הוא המופקד על שמירת ואיסוף נכסי הע" תיקות של האוסף. המוזיאון עובר כיום

צבאי להוצאת האנתרופואידים והעברתם לביתו בצהלה. רק משסיים להוציא את שללו הותר למשלחת לבוא ולחפור. כך מנע שררהביטחון משה דיין ממדינת ישראל לשים ידה על רכוש המדינה, שרדו והעבירו לביתו. מאוחר יותר מסרו לתי" קון לאגף הארכיאולוגי במוזיאון ישראל. הארכיאולוגים שדיין לא התיר להם לקחת את הממצאים למוזיאון נאלצו עתה לתק" גם עבורו חמש שנים על השבת המדינה. הסכם התיקונים נעשה בין משה דיין למנכ"ל המוזיאון דאז, דניאל גלמונד, מראשי המעורבים בפרשיית השופרסל. מלמל מקומו כיום, יורם ריון, אומר כי אינו מכיר את הנושא. האוצר (מתחרו גם בצד) של המוזיאון כיום, יעקב משורר, מגדיר את ההסכם כשערויה אולם טוען כי אין בכוחו לעשות דבר למען החזרת האנתרופואידים לבעלות המדינה. מנהל אגף העתיקות, אברהם איתן, אר" מר כי אין לו הוכחות שהאנתרופואידים נלקחו שלא כחוק. הוא מצייין כי לפי חוק העתיקות הקיים חובת ההחזרה כי הע" תיקה היא בלתי חוקית חלה על האגף וזו משימה קשה ביותר.

דברים אלה של איתן אינם מתקבלים על הדעת. כיוון שהמימצאים נמצאים ב" מוזיאון, אין דבר פשוט מבדיקה מדעית שתקבע כי הם הוצאו מחפירות דיראל" בלח בצורה בלתי חוקית, ולהחרימם. הש" ארתם בידי דיין תאפשר לו מכירתם ב" מחיר של כ-75 אלף לירות היחידה, רווח שיכול להיכנס לקופת המדינה.

פרשת האנתרופואידים, שרק אחד כמותם מצוי ברשות המדינה מחפירות דיראל"בלח, אינה המקרה היחיד בו יוד" עים הממונים על החוק כי דיין שדד עתי" קות ומחזיקם בביתו.

חוברת אחרת של קדמוניות, מספר 4-3, מספרת על מצבות קבר קדומות מצפון לסיני, באזור ימת ברדאויל. כותב המאמר הוא הארכיאולוג ברוך ליפשיץ, המספר כי "מצבות הקבר המתוארות כאן הן חלק מקבוצת המצבות שנרכשו לאחרונה (שנת 1971) על ידי משה דיין". מוצאן מצפון סיני, ולפי מיטב ידיעתו אין עוד כתובות כאלה. המצבות הן תופעה מיוחדת במינה באיפגראפיה הנוצרית של ארץ ישראל ו" של המזרח התיכון בכלל.

במאמר מודה ליפשיץ לדיין על שהואיל להעמיד את המצבות לרשותו לחקירה. השרדד שדד אוסף נדיר, ומסכים להעמידו לרשות המומחים לחקירה. במקום לנקוט נגדו באמצעים, להחזיר למדינה את רכושה ולאפשר לכל אורחי ישראל לראות את העתיקות שמשם דיין ואחרים שדדו, הול" כיום המדענים והממונים על החוק ומת" חננים לפניו כי יתיר להם להציץ בגניבות. מי שסבור כי משה דיין הוא גנבה"ע תיקות היחיד בישראל, טועה טעות מרה.

(המשך מעמוד 17)
לירות. דיין יהיה חופשי למכור את שדי דותיו שערכם עלה הודות למאמצי המר זיאון, לכל המרבה במחיר.

כך, בצורה עקיפה, שלמו אורחי יש" ראל בכספם על מנת להעשיר את שודד העתיקות משה דיין.

אמר על כך אוצר מוזיאון ישראל, ה" ד"ר יעקב משורר, לכתב העולם הזה: "אני באמת חושב שזו שערויה. אני לא הייתי נותן לעשות זאת. אבל אני רק שלושה חודשים בתפקיד ואיני יכול למ" גוע כלום".

תיקון הטרקופאגים של דיין — או כפי שהם ידועים בשם המדעי: אנתרופואי" דים — הוא אולי שיא של ניצול רכוש המדינה על ידו. הפרשה לובשת אור עגום יותר כאשר מעיינים בחוברת קדמוניות (מספר 1), הפרטים הרשמי של החברה לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה. עורך חוברת זו הוא פרופסור ייאל דיין, כיום חברי המערכת ומנהל אברהם איתן, כיום מנהל אגף העתיקות במשרד החינוך והאיש המופקד על שמירת חוק העתיקות.

באותה חוברת עצמה מתפרסם מאמר הנקרא "חפירות הצלה ביראל-בלח". הוא נכתב בידי הארכיאולוגית טרודה דר" תן מאוניברסיטת ירושלים. המאמר מספר כי בחודש מארס 1972 נערכה חפירה הצלה בבית הקברות שמדרום ל"דיראל" בלח שבצפון רצועת עזה והיא מקור ארונות-החרס האנתרופואידים. המימצא החשוב ביותר במקום הוא ארון אנתרופואי" אידי של חרס שהתגלה בשלמותו. האר" רון הוא בסגנון מצרי מובהק, ומסכיבו מונחים כלימינחה. בארון היו שלדים של גבר ואשה ומכלול מגוון של כלי ברונזה. הכותבת מספרת גם כי קבורות כפולות בארונות נמצאו גם בחפירות בלתי סדירות שנערכו באתר.

הארון והכלים מן הארון ה-13 לפני חפירה והם מן התקופה של החישובות הפלשתים בארץ ישראל.

בין השורות אומר המאמר בלשון עדינה כי במקום נחפרו אנתרופואידים על ידי שודדי"קברים, מה שקרוי במאמר "חפירות בלתי סדירות". והנה, האנתרופואידים ש"

חלפת הסגל במוזיאון יכולה לתת את האות לטיפול שונה בגנבי הע" תיקות. המוזיאון יחד עם אגף העתיקות הייבים לשים יד על השידוד שנעשו ב" עתיקות המדינה. החוק הקיים, למרות היותו חסרי"שיניים, מאפשר לפעול ולהחזיר למדינה את רכושה השודד. החשוב מכל הוא לתקן את הצעת החוק לעתיקות החדשה שהגיש משרד החינוך והתרבות ו" החסרה כמה אלמנטים חשובים. החסר ה" עיקרי הוא הקביעה כי כל עתיקה חייבת בהוכחה כי היא נרכשה כחוק. אחרת תוח" רם על ידי המדינה. לפי הצעת החוק, הוא יהיה תקף רק מתאריך כניסתו. יש לע" שותו תקף גם בדיעבד ולתת את הסמכות למדינה להחרימם כל עתיקה שלא ניתן להוכיח כי נרכשה כדון בעבר.

ארון-חרס באתר

הממצא החשוב ביותר בשטח שנבדק, שהיו פזורים בו הרבה קברים ונילים, הוא ללא ספק ארון אנתרופואידי של חרס. שנתגלה בשלמותו, על מנתות הקבורה שהצטבו לידו, עליו ובתוכו. זו הפעם הראשונה שבבית-קברית זה נתגלה מכלול מעין זה בחפירה סדירה. הארון עש" בסגנון מצרי מובהק. ולפי מיתארו הוא נמנה עם קבר הארונות שמורגש בהם מיתאר הראש הכתפיים התי" הפנים, הוריעות השלכות וכפות-הידיים הקמיצות מע" בים לניב מעולה — מיונשים הפרטים נשמרת הב" פרוצות הכוננות הארון ומנה עם קבועת האר"ית שהיאקונוגראפיה שלהם קרובה יותר לזו של "מיר" המצרי.

מסביב לארון ניצבו כלי-מנהל, המשקפים, כפי הנרא" את הציורן הקברית. בלתי קבועת זה לית וקטן אר" עוואר מצויים קנקנים כנעניים נקממים, גלי" בינא ימי" מטיפו" ו"ו נסבג הכדים האסיים בעלי שלוש ידיות (וראה לעיל) — על גבי הארון היה מונח כלי-ברז במיר הארון נמצאו שלדים של גבר ואישה, קבורות בפוליה בארונות נתגלו גם בחפירות הבלתי-סדירות שנע" ב" בארת" ומכלול מגוון של כלי-ברונזה. כלים אלה ככלי מראת, שהתגלה על ראש אחד הנקברים חרו" אדם

חפירות הצלה בדר אל-בלח

טרודה דותן ויעקב בית-אריה

בחודש מארס 1972 נערכה חפירה הצלה בבית-הקברות "שמדרום לדר אל-בלח, שהוא מקורם של ארונות-החרס האנתרופואידים ושל הממצא העשיר שנרדונו לעיל. הח" פירה נערכה מטעם קצ"ן-המטה הארכיאולוגיה, בתגלת ד"ר טרודה דותן מן המכון ל"רכיאולוגיה של האוני" ביסטה העברית בירושלים ומר יעקב בית-אריה מן המכון ל"רכיאולוגיה של אוניברסיטת תל-אביב. משרת החפירה והסקי שנערך באזור בית-הקברות היתה לעמ" על גבולות בית-הקברות, אר"ן-הקבורה השונים ש"ע" הנו בו ועל אופי המכלולים הקשורים בקברים יאופן הצבתם והתמנחם באיור הפרד"ם נעשו בדיקות-נסיון רבות וכך נתגלה ארון-קבורה של אבן, ש"ה א ראשוו מסונו בארץ אזור הארון כ"2 מ' מכסה הארון היה מנותח בחלקו העליון — באיזור הפנים הארון דימה לארונות-החרס שמורגש בהם מיתאר הראש הכתפיים, ואילו מכסה- שונה ממסכה: אין הוא מכסה את הפתח בלבד כי-אם את כל הארון, כמו בארונות-האבן המע-

תזכיר

דני פינקוס שכתב בתזכיר לוועדת החינוך של הכנסת לאסור על עובדי מוזיאון ישראל ואגף העתיקות לסחור בעתיקות, לאספן וכן לשמש כיועצים לסוחר עתיקות פרטיים.

מסר משה דיין לתיקון במוזיאון ישראל זהים לאלה מדייראל"בלח, וכל בדיקה מדעית תוכיח כי הם הוצאו מאותו אתר, בו נמצא רק ארון אחד על ידי המשלחת שבאה להציל את המימצאים משודדים כ" משה דיין.

מאמר מדעי נוסף בקדמוניות, בו מתארים את חפירות הצלה בדר אל בלח בהן ניסו הארכיאולוגים להציל טרקופאגים מפני שידדות. המאמר מתאר כי נמצא רק ארון קבורה אחד, שכן נעשו קודם לכן חפירות בלתי סדירות במקום.

חפירות בלתי סדירות

בדיקה ש" מה שאירע במקום העלמה כי בעת שהתגלה בית-הקבר" רות העתיק שררה בעזה מתיחות צבאית בגלל המלחמה נגד הפיראון. משלחת של ארכיאולוגים שביקשה להגיע לאתר נת" קלה בסירוב של שלטונות-הצבא בנימוק דיין סיכון בטיחונו. אותה עת היה משה דיין שררהביטחון, והוא לא התקל בשום התנגדות כשכא במקום הפעיל ציוד"